

УПРАВЛІНСЬКА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

У статті розкрито еволюцію поглядів на високоефективну професійну підготовку інженера залізничного транспорту та формування в нього управлінської культури. Визначено чинники впливу на успішну реалізацію професійної підготовки майбутніх інженерів у новому сучасному соціумі.

Ключові слова: управлінська культура, професіоналізм, майбутній інженер, залізничний транспорт, професійна підготовка.

Докорінні перетворення, що відбуваються в нашій країні, відзначені глибокою політичною трансформацією суспільства. Кожна перебудова потребує нової наукової парадигми, що передбачає сукупність економічних, політичних, культурних, соціальних і духовних змін.

Реальність сьогодні така, що для України є гостра потреба в стратегії інтегрування у світову систему цивілізації, у засвоєнні засобів самовдосконалення на основі національних традицій, успадкованого людського потенціалу й належного рівня виробництва.

Глобалізація суспільних процесів, розвиток інформаційного суспільства є ознаками домінування нових парадигм світового цивілізаційного розвитку, які створюють вплив на всі сфери життєдіяльності сучасної людини. Зокрема, проявами глобалізаційних процесів у нашій країні є розширення міждержавних контактів, збільшення обсягів співпраці між вітчизняними й зарубіжними підприємствами й установами, розвиток комунікації між представниками різних країн і культур в усіх галузях.

Ознаками розвитку в Україні інформаційного суспільства є домінування високоефективних технологій отримання, збереження, обробки, аналізу, поширення та використання інформації у світоглядній, духовній, естетичній, побутовій, виробничій та інших сферах діяльності. Хоча сучасні суспільні перетворення стосуються усіх членів суспільства, їх відчутного впливу зазнає саме професійна підготовка в цих умовах інженерних кадрів залізничної галузі.

Це пояснюється бурхливим зростанням інформаційних потоків, які оточують інженера залізничного транспорту в процесі виробничої діяльності, що вимагає пошуку ефективних механізмів формування відповідних професійних компетентностей, зокрема, професійно-управлінської як невід'ємної складової їхньої професійної діяльності [1].

Тому вже при першому зверненні до вітчизняного й зарубіжного педагогічного досвіду професійної підготовки інженерних кадрів вражає велике поширення в технічних вузах термінів не тільки з групи "новації" (інновації, реформи, трансформації, оновлення, удосконалення, технології поліпшення),

але й таких феноменів, як культура, управлінська культура, духовна взаємодія, культура ділового й навчального спілкування тощо.

Успішна реалізація професійної підготовки майбутніх інженерів у новому сучасному соціумі потребує глибоких досліджень природи й сутності управлінської культури, яка є складовою професійної.

Моделюванню професійної діяльності інженера, її управлінським аспектам присвятили свої фундаментальні праці О. Гірняк Є. Смирнова, П. Лазановський В. Ледньов, І. Денисенко, Г. Дмитренко, О. Коваленко, В. Луговий, І. Мартинюк, Н. Ничкало, О. Пономарьов, О. Романовський, А. Чернявський та ін.

Відомий дослідник формування в майбутніх інженерів управлінської культури О. Романовський довів: чим досконалішим професіоналом буде інженер, тим вищими виявлятимуться ефективність і результативність його професійно-управлінської діяльності [4, с. 23].

Мета статті – висвітлити еволюцію поглядів на високоефективну професійну підготовку інженера залізничного транспорту, формування в нього управлінської культури.

Сьогодні неможливо підготувати кваліфікованого інженера, не навчивши його продуктивно взаємодіяти з урахуванням специфіки сучасного соціуму й особливостей професійної діяльності в ньому. Не дивно, в ієрархії критеріїв професіоналізму сучасного інженера залізничного транспорту все більшого значення набувають проблеми найефективнішої повсякденної толерантної поведінкової стратегії, планування, організації, стимулювання активізації в процесі виконання функціональних обов'язків, розширення колегіальності, створення умов для реалізації особистісно орієнтованого підходу (Р. Шакуров, В. Шпалінський, Н. Коломінський).

Початок ХХІ ст. додав до функціональних обов'язків інженера залізничного транспорту презентацію його інноваційної культури, широке застосування ним психологічних знань і вмінь використання інтерактивних форм роботи з колегами по роботі (Л. Даниленко, Л. Ващенко, Л. Карамушка, Є. Павлютенков), конструктивного професійного самоствердження, здатність взаємодіяти й розв'язувати життєві проблеми, ризикувати, спираючись на креативність, бажання самореалізуватись, адекватно аналізувати, приймати життєво важливі рішення, моделювати своє майбутнє, в основі яких лежить управлінська культура. Витоки управлінських функцій інженера криються у процесах аналізу, прогнозуванні, формулюванні мети, об'єднанні колективних зусиль, розподілі кооперації спільної праці залізничників, оцінюванні ефективності індивідуальної та колективної роботи, створюванні комфортних умов на робочих місцях тощо.

Отже, настав той час, коли у професійній підготовці інженера залізничного транспорту потрібно подолати наявну однобічність класичного фундаменталізму й неklasичну фрагментарність в освіті, здійснивши перехід до нової постнекласичної моделі, яка спроможна розв'язати проблему не лише спеціалізації різних галузей знань (і, відповідно, диференціації освіти), а й, паралельно, їх синтезу в єдиний пізнавально-духовний і культурно-цивілізований простір.

Ключовою позицією реформування професійної освіти має стати не її уніфікація і не її “схрещення”, а широкий доступ до різноманітності освітніх культурних надбань інших країн [5, с. 20].

Управлінська культура інженера залізничного транспорту передбачає, з одного боку, необхідність оволодіння певним обсягом знань управлінської інформації, а з іншого – відповідне ставлення до неї та психолого-педагогічну готовність здійснювати свої професійні функції.

Глобальні цілі в суспільстві та первинність гуманізму дає підстави для визначення таких соціальних цілей формування управлінської культури та компетентності державних службовців: фундаментальні, що мають глибоке суспільне значення; іманентні, що закріплюють статус установи підготовки та перепідготовки кадрів як авангардного й інтелектуального інституту держави.

Наведені цілі можна реалізувати у двох групах завдань: відтворення культури та відтворення людини.

На думку Н. Нижник, культура, будучи специфічною соціальною програмою усіх видів перетворювальної діяльності людини й суспільства, а також результатами цієї діяльності, закріплюється в матеріальних і духовних цінностях. Управлінська культура пов’язана з конкретною управлінською діяльністю. “Інтерпретуючи управління як діяльність, ми стверджуємо, що при уявній її простоті це досить складний вид людських дій і відносин. Діяльність завжди предметна. Безпредметної діяльності немає і не може бути. Саме тому управлінська діяльність є реальним процесом, що складається із сукупності дій і операцій, а основна відмінність однієї діяльності від іншої полягає у специфіці їхніх предметів. Предмет управління – це завжди живі люди, організація, діяльність, у процесі якої вирішуються конкретні прояви культури поведінки, спілкування, взаємодії словом і чинністю, вчинком і дією. Управління – це мистецтво регулювання діяльності організації, установи, підприємства” [2, с. 36].

На думку багатьох дослідників, потреби теорії і практики підготовки інженерних кадрів роблять особливо актуальним завданням визначення управлінської культури як системи, що має власний зміст, структуру та функції. До управлінської культури відносять: відтворення культури й духовності в усіх формах і проявах, випереджальний розвиток людини й форм людських якостей, зміщення акцентів у навчанні на особистісні, людські якості [2, с. 73].

У концептуальному плані важливо визначити основні ознаки управлінської культури. Проаналізувавши численну психолого-педагогічну літературу, можна стверджувати:

– управлінська культура є відносно стійким поєднанням розумово-вольових і морально-психологічних інтегрованих між собою компонентів, які гармонійно взаємодіють, проявляючись у світоглядній, професійній діяльності. Виходячи з цього, управлінська культура інженера залізничного транспорту є невід’ємною складовою його фундаментальної, професійної компетентності й майстерності;

– процес формування управлінської культури стає результативним тільки за умов передачі управлінської інформації особистості з одночасним

формуванням усвідомлення корисності й необхідності опанування нею з метою подальшого застосування у професійній діяльності.

Основним показником сформованості управлінської культури інженера залізничного транспорту є взаємозумовленість інтелектуально-інформаційного, морально-вольового, особистісно-діяльнісного та професійно-прагматичного компонентів, готовності та здатності до управлінських дій, які цілісно впливають на розвиток професійної майстерності, а також постійне самовдосконалення в цьому напрямі.

Тому успішна професійна підготовка висококваліфікованих фахівців, інженерів залізничного транспорту можлива тільки за умов удосконалення змісту і форм професійного навчання, реалізації педагогічних принципів організації вузівського педагогічного процесу, взаємодії навчальних структур із замовниками інженерів залізничної галузі.

Несвоєчасне входження інженера в динамічно змінювані соціально-культурні умови затримує процес прискорення гуманної, високодуховної й цілковито гуманітаризованої професіоналізації (К. Корсак) усіх вищих рівнів освіти дипломованих осіб.

Водночас, формування для цього всієї гами умов завжди говорить про високий рівень розвитку професійних і людських якостей інженера, робить його психологічно близьким і зрозумілим, зміцнює його позиції лідера в системі сучасних виробничих відносин.

У нашому дослідженні здійснена спроба виявити, яке місце в професійній підготовці майбутнього інженера займає сформованість його управлінської культури. Концептуально науковий пошук здійснювався, виходячи з певних психолого-педагогічних положень.

Основним мотивом професійно-пізнавальної діяльності інженера в контексті цілісної життєдіяльності є не самоствердження його як фахівця, а мотив служіння Українській залізниці, суспільству, людям. Важливим у реалізації такого мотиву має бути принцип єдності особистості інженера та його життєдіяльності. Конкретизуємо запропонований концептуальний підхід: професійна діяльність інженера залізничного транспорту є диференційованою соціально значущою діяльністю з наявністю відповідної ефективної системи особистісних ціннісних орієнтацій, які регулюють особистість інженера як суб'єкта й представника не тільки певної спеціальності, а й культури, вступаючи у сферу загальної інженерної праці, розширюючи в ній діапазон взаємозв'язків із соціальним життям, традиціями колективу й культурними традиціями, наближаючи й реалізуючи свою діяльність у сферу загальної праці.

Цей процес характеризується певними закономірними змінами, близькими за змістом з такими категоріями, як “професійне становлення”, “професійний розвиток”, “професійне самовиявлення”, або ствердження, у яких відбувається “таке злиття професіонала з його діяльністю, за якого набуті ним типові риси починають виявлятися в усіх інших сферах життєдіяльності й визначають його ставлення до дійсності загалом” [3, с. 5].

Тут якраз і відбувається перевірка дійсної професійної готовності, презентація світоглядної позиції інженера, рефлексія на ті проблемні ситуації, які не просто виникли за цей час, а й допомогли ідентифікувати себе з іншими щодо своєї креативності й емоційно-вольової сфери, усвідомити себе цілісною особистістю, суб'єктом певної культури, демонструючи в професійній діяльності свої морально-етичні цінності й установки.

За твердженням Е. Ільєнкова, “масштаб особистості людини вимірюється лише масштабом тих реальних завдань, під час розв’язання яких вона і виникає, і формується в справах, які хвилюють і цікавлять не лише власне персону, а й багатьох інших людей, тому сила особистості – це завжди індивідуально виражена сила того колективу, того “ансамблю” індивідів, який у ній ідеально подано, сила індивідуалізованої спільності прагнень, потреб, мети, що нею керують” [3, с. 319].

Звідси, на нашу думку, професійна освіта майбутнього інженера залізничного транспорту має обов’язково планувати педагогічну діяльність ВНЗ із забезпечення підготовки студентів до роботи на першому етапі професійної діяльності на рівні “інженера-початківця”, враховуючи особливу його відповідальність як залізничника за серйозні випадки порушень правил безпеки, реальні загрози безпеці руху й економічні втрати через помилки чи недбале ставлення до виконання посадових обов’язків тощо.

Процес адаптації залізничників до нових умов розвитку залізничного транспорту розуміємо як процес активного пристосування до середовища залізничної сфери, що включає нове ставлення до професії; засвоєння нових форм культури спілкування, оцінювання, способів і прийомів самостійної роботи; пристосування до нових вимог, звичаїв і традицій; оволодіння новими видами професійної діяльності, управлінської роботи; пристосування до нових побутових умов, нових зразків поведінки, нових форм використання вільного часу; засвоєння та визнання особистістю цінностей, норм і вимог нового соціального середовища.

Відповідно, адаптованість – це стан гармонійної взаємодії залізничників з соціальним середовищем, у якому вони задовольняють більшість власних фізичних і духовних потреб, адекватно виконують вимоги, що пред’являються їм у процесі позитивної налаштованості на нове соціальне середовище.

Починаючи з розгляду сутності феномену “супровід”, ми його визначаємо як комплексний метод, в основі якого єдність чотирьох функцій: діагностика сутності проблеми; інформація про сутність проблеми та шляхи її вирішення; консультації на етапі прийняття рішення та виробленні плану розв’язання проблеми; надання первинної допомоги на етапі реалізації плану вирішення проблеми.

Виходячи з того, що головною цінністю нашої держави проголошено “транспорт для людини”, то співвідношення управлінської культури з професійною підготовкою інженерів залізничного транспорту має передбачати таке:

– професійно-особистісний розвиток майбутнього інженера, педагогічний супровід пошуку ним свого місця в житті, в соціальній структурі суспільства;

- професіоналізація, тобто підготовка до повноцінного включення у фахово-рольові відносини;
- спеціалізація як оволодіння системою конкретних знань, умінь, навичок;
- технологічне й методичне опрацювання кожної навчальної дисципліни має охоплювати й забезпечувати реалізацію всіх ціннісних складових процесу професійної підготовки, особистісно і професійно орієнтовані компоненти якої мають стати нормативними для кожного інженера.

Пріоритетними напрямками формування управлінської культури інженера залізничного транспорту має стати:

- розробка критеріїв наявності управлінської культури як складової професіоналізму;
- систематичне дослідження типових труднощів, з якими стикаються інженери залізничної галузі у процесі виконання своїх службових обов'язків і управлінських функцій;
- ознайомлення з методами запобігання надмірних психічних і фізичних навантажень;
- виявлення чинників, які негативно впливають на виконання функціональних і управлінських обов'язків;
- виявлення і розвиток мотивів, які забезпечуватимуть повноцінне оволодіння професійно-управлінською діяльністю;
- визначення особистісної кризи на різних стадіях професійної та кар'єрної зрілості;
- проведення психологічної експертизи окремих організаційних змін, управлінських новацій, виявлення характеру їх впливів на особистісне і професійне становлення спеціаліста;
- забезпечення підготовки студентів до роботи на першому етапі професійної діяльності на рівні "інженера-початківця".

Враховуючи особливу відповідальність інженера залізничного транспорту в забезпеченні діяльності підприємства (установи, закладу) шляхом координації дій працівників, її формальну й неформальну складові, формуючи корпоративний дух, встановлюючи доцільні взаємовідносини повноважень вищих і нижчих рівнів управління, забезпечуючи можливості розподілу й координації виробничих завдань, пов'язаних зі змістом, формами, методами організації діяльності з досягненням прогнозованих результатів інженер залізничного транспорту демонструє свою готовність до професійної діяльності й достатній рівень управлінської культури.

Таким чином, управлінська культура інженера залізничного транспорту передбачає такий стиль професійної життєдіяльності, який надає залізничникам максимум свободи й відповідальності у виборі варіанта вирішення проблем; забезпечення їхніх прав для прийняття оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору. Це цілеспрямована управлінська діяльність, спрямована на створення максимальних умов самовизначення, саморозвитку й самовдосконалення колег на основі загальноприйнятих цінностей розвитку.

Учасники цієї діяльності мають сприймати управлінську культуру як особливий вид допомоги людині в пошуку шляхів вирішення суперечностей та особистісного розвитку, створення атмосфери свободи, самоповаги й творчості.

В умовах виробничого колективу важливим для інженера є передбачення ним чітко відібраних функцій кожного структурного елемента культури управління, зокрема: розгляду й затвердження конкретних заходів, здійснення контролю за їх виконанням. Інженер залізничного транспорту готує документи директивного й нормативного характеру, бере участь в організації громадських заходів та індивідуальних зустрічей, визначає стратегію, спрямовану на задоволення потреб і мотивів набуття професійної кваліфікації у залізничній галузі, здійснює основну за обсягом і змістом організаційну роботу, має своє бачення, як забезпечити умови для вияву й розвитку творчих здібностей залізничників.

Висновки. Отже, на практиці управлінська культура інженера залізничного транспорту є абсолютною цінністю як особистісна й професійна відповідальність, доброта, соціальна справедливість, почуття власної гідності й поваги до гідності іншої людини, терпимість, ввічливість, порядність, готовність зрозуміти інших і допомогти їм.

Управлінська культура, зрештою, – це дієвий механізм пришвидшення адаптації інженерних кадрів до розвитку залізничного транспорту, що означає: сучасний і майбутній інженер має бути і “капітаном команди”, і професіоналом, і помічником, і захисником, і координатором, і посередником, і фасилітатором, і організатором інших, нових форм життя в сучасному середовищі, нової взаємодії, щоб протистояти труднощам розвитку.

Цьому сприяють: продумана система планування, організація спостережень, сумісне обговорення результатів діагностики, постійне неформальне спілкування з людьми, створення для них максимальних умов для творчого самовизначення, саморозвитку й професійного самовдосконалення на основі нових життєвих цінностей.

Список використаної літератури

1. Акрадов Г.В. Системная инженерия как важнейший элемент современного инженерного образования / Г.В. Акрадов // Инженерное образование. – 2012. – № 9. – С. 12–25.
2. Нинюк І.І. Професіоналізм державних службовців : монографія / І.І. Нинюк / за заг. ред. Н.Р. Нижник. – Луцьк : Надстир’я, 2005. – 162 с.
3. Радул В.В. Деякі аспекти професійної соціалізації вчителя / В.В. Радул // Шлях освіти. – 2012. – № 3. – С. 2–6.
4. Романовський О.Г. Підготовка майбутніх інженерів до управлінської діяльності : монографія / О.Г. Романовський. – Х. : Основа, 2001. – 312 с.
5. Саух П.Ю. Сучасна освіта: портрет без прикрас : монографія / П.Ю. Саух. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 382 с.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2014.

Сущенко Р.В. Управленческая культура как составная профессионализма будущих инженеров железнодорожного транспорта

В статье раскрыта эволюция взглядов на высокоэффективную профессиональную подготовку инженера железнодорожного транспорта, формирование у него управленче-

скої культури. Определены факторы влияния на успешную реализацию профессиональной подготовки будущих инженеров в новом современном социуме.

Ключевые слова: управленческая культура, профессионализм, будущий инженер, железнодорожный транспорт, профессиональная подготовка.

Sushchenko R. Management culture of the future of Railway Engineers – part of professionalism

The article reveals the evolution of views on a highly trained engineer of railway transport, the formation of a management culture. The factors influence the successful implementation of training future engineers in a modern society.

The requirements for a successful modern “Railway Worker” with higher education are submitted, as well as the peculiarities of the training of future specialists at technical universities are detected.

We focus on the training of a specialist at the railway university, especially on his great mobility, responsibility and self-activity in mastering modern information and computer technology, successful creative self-realization, adoption to implementation of higher life goals, achievement of high level of aspiration and professional success.

The article points out that the best results are achieved by those railroaders who are interested not only in the process of training but also in rapid implementation of their own creative plans, even if they are not very significant for today, but can be very considerable for professional activity in future. Well-developed personal qualities provide the advantage over the narrow professionalism.

The ways to overcome the existing narrow professional education in Ukraine are fully described. The complete result of that process has to be a railway specialist whose values, principles and rules of life are fully formed.

The system of pedagogical support, which aim is to transform adverse conditions of education (internal and external) on favorable is suggested as the main direction of training of future railroaders to their future professional activity.

The process of adaptation of railroaders to the new conditions of the development of railway transport is interpreted by the author as an active device to another, new attitude to the profession, new requirements, customs and traditions; new conditions of life, patterns of behavior, new forms of leisure; as the assimilation of new forms of cultural communication, assessment, means and methods of self-study, as well as the recognition of their personal values, norms and requirements of the new social environment; the possession of new professional activities.

Management culture of Transportation appears as an absolute value, as a personal and professional responsibility, kindness, social justice, dignity and respect for the dignity of another person, tolerance, courtesy, honesty, willingness to understand others and come to their aid.

Key words: management culture, professionalism, future engineer, railway transport, training.